

ROLA I ZASTOSOWANIE PSYCHOLOGII W PRZECIWDZIAŁANIU TERRORYZMOWI

JACEK CZULAK

Abstract

Terrorism is a big problem of a contemporary world. The terrorists operate on every inhabited continent of the Earth. There are a lot of definitions of a terrorism and it is difficult to define this concept precisely. There are many ways of classification of this phenomenon. Psychology is a science, which can help people to cope with this problem. Using psychological methods it is, for example, possible to lessen a probability of a terrorist attack, to make easier helping terrorism's victims and to support the authorities to stand up to terrorists. Psychology has a lot of applications in fighting against terrorism. It is very important to understand that terrorists not only kill their direct victims but also mentally destroy the significant part of a society. One of the most important state's function is to ensure the security of its citizens. Dangers may come from the nature (drought, flood, fire, earthquake) or may be connected to people activity (water, air and soil pollution, greenhouse effect). Another dangers are warfare, terrorism and weapons of mass destruction. All the nations should co-operate in fighting against the terrorism.

Keywords: terrorism, dangers, psychology

W celu przeciwdziałania terroryzmowi powinno się wykorzystywać wszelkie dostępne narzędzia, między innymi każdą z nauk, która może w jakikolwiek sposób pomóc. Dogłębne poznanie problemu jakim jest terroryzm i stworzenie mechanizmów umożliwiających wczesne rozpoznanie zagrożeń ma szansę przyczynić się do zminimalizowania skutków zamachów. Jako, że terroryzm stanowi obecnie globalne zagrożenie, jego badanie i walka z nim powinny mieć charakter całościowy. Psychologia, jako nauka empiryczna, bada mechanizmy i prawa obowiązujące w sferze psychicznej człowieka, a także wpływ zjawisk psychicznych na interakcje międzyludzkie. Dlaczego psychologia może pomóc w przeciwdziałaniu terroryzmowi? Otóż zajmuje się ona psychologicznymi aspektami religii, łączona jest z neuropsychologią i neurobiologią, przez co umożliwia badanie wieloaspektowych obszarów funkcjonowania człowieka. Wiele z działań psychologii stanowić może skuteczne narzędzie pomagające w ochronie przed terroryzmem. W **zakresie działań antyterrorystycznych** psychologia może być zastosowana w procesie obniżania podatności na atak oraz dla wzmocnienia zdolności społeczeństwa do rozpoznawania zagrożonej infrastruktury i innych zagrożonych atakiem obiektów. W **kwestii przeciwdziałania terroryzmowi** można by użyć technik psychologicznych do oceniania i poprawy świadomości ogółu społeczeństwa, można by także poprawić sposoby wykrywania zagrożeń, które są zastosowane w specjalnych do tego celu urządzeniach oraz polepszyć skuteczność pracy ludzi, którzy są operatorami owych urządzeń. Psychologia może pomóc w poprawie mechanizmów podejmowania decyzji, może usprawnić pracę zespołową i lepiej wytrenować personel.

Ponadto pewne zasady psychologii mogą znaleźć zastosowanie przy wstrzymywaniu i utrudnianiu działalności terrorystycznej. Natomiast w **obszarze zarządzania skutkami** psychologia pomóc może w poprawie procedur ewakuacji osób, promowania odporności społeczeństwa (odporności, czyli zdolności do powrotu do realizowania swoich funkcji). Może także ułatwić udzielanie bardziej efektywnej pomocy ofiarom zamachów, a także wspierać władze w przeciwstawianiu się terrorystom [Kęsoń, 2008].

Przyjrzyjmy się bliżej roli psychologii w **zakresie działań antyterrorystycznych**. Nie ma to oczywiście na celu zaniechania dociekań jakie poczyniono dotychczas w kwestii źródeł i uwarunkowań terroryzmu. Chodzi raczej o dokładne rozważenie, w jaki sposób psychologia może poprawić bezpieczeństwo, ochronę personelu oraz naprawić skutki ataków. Należy wziąć pod uwagę, że współczesna psychologia łączy wiele dziedzin wiedzy, takich jak ergonomia, czynniki ludzkie, neuropsychologia, psychologia poznawcza i społeczna neuropsychologia, psychoterapia, a także psychologia osobowa, przedmiotem jej badań jest również wpływ kultur na zachowanie jednostki.

Zastosowanie psychologii we wspieraniu działań antyterrorystycznych może mieć miejsce w dwóch obszarach: zmniejszania zagrożenia i wskazywania obiektów podatnych na atak. Możliwe jest tu:

- 1) zastosowanie czynnika ludzkiego i zasad ergonomii do redukcji wrażliwości na atak;
- 2) zorganizowanie pomocy społeczeństwa w celu identyfikowania wrażliwości na atak.

W przypadku pierwszym dokładniej chodzi o to, aby jak najwięcej uwagi poświęcić temu, jakie wymagania powinny spełniać nowe i modernizowane obiekty budowlane należące do instytucji państwowych. Tutaj psychologia i inżynieria uzupełniają się wzajemnie. Zasady ergonomii i czynnika ludzkiego mogą być użyte na przykład przy projektowaniu systemów ewakuacyjnych oraz wnętrz. W przypadku drugim dość istotne wydaje się ustalenie sposobu wynagradzania społeczeństwa za wskazywanie między innymi słabych punktów infrastruktury, lub też budynków, które mogłyby stać się łatwym celem ataku. Psychologowie chcieliby stworzyć system wykrywania przed zdarzeniem. W jaki sposób można by realizować tę ideę? Na przykład poprzez utworzenie grup ochotniczych straży, które po odpowiednim przygotowaniu patrolowałyby infrastrukturę, która nie jest chroniona lub też poprzez wyselekcjonowanie grup specjalistów, którzy prowadziliby obserwacje systemów pod kątem wykrywania ich słabości. Niemożliwe jest uzyskanie całkowitego bezpieczeństwa i pełnej informacji, która mogłaby zabezpieczyć nas przed atakami terrorystów. Jednak pomoc społeczeństwa umożliwia zgromadzenie niezmiernie istotnej wiedzy, której w żaden inny sposób pozyskać się nie da, a która może pomóc znacznie poprawić nasze bezpieczeństwo [Kęsoń, 2008].

Rozważając dokładniej **zastosowanie psychologii w przeciwdziałaniu terroryzmowi** należy zwrócić uwagę na fakt, iż charakterystyczna dla działań terrorystycznych jest pewna cykliczność. Działania te składają się z następujących faz:

- ✓ planowania;
- ✓ przygotowania;
- ✓ wykonania;
- ✓ ucieczki;
- ✓ oceny efektów.

Jeśli cykl zakończy się dla terrorystów pozytywnie należy spodziewać się, że rozpoczną oni kolejny, zwykle o większej skali atak. Rolą państwa, jego władz i służb jest przerwanie cyklu. Psychologia może przyczynić się do przerwania tego cyklu. Po pierwsze poprzez **wzmocnienie gotowości społeczeństwa na zdarzenia terrorystyczne**. Po drugie, poprzez **poprawę skuteczności działań wykrywczych służb, które odpowiadają za bezpieczeństwo**. Po trzecie, poprzez utrudnianie terrorystom ich działań, czyli **tworzenie odpowiednich barier (utrudnień)** dla tych działań [Kęsoń, 2008].

Poniżej, na podstawie artykułu Tadeusza Kęsonia zatytułowanego „Rola psychologii

w przeciwdziałaniu terroryzmowi” omówiono konkretne cele, jakie muszą być realizowane przez psychologię, jeżeli ma ona wspomagać państwo w walce z terroryzmem.

Wytworzenie społecznej gotowości do wskazywania symptomów działalności terrorystycznej. Jest to możliwe, ponieważ żaden atak terrorystyczny nie może odbyć się bez przygotowań. Terrorysty kupują materiały wybuchowe, trenują, przemieszczają się, podkładają ładunki wybuchowe. Jeśli społeczeństwo będzie postawione w stan gotowości może wykryć pewne sygnały odpowiednio wcześniej i informować odpowiednie służby o podejrzanych zakupach, pojazdach, czy pozostawionych pakunkach. W tego typu przygotowaniu społeczeństwa mogłoby mieć zastosowanie kilkanaście metod znanych psychologii.

Szacowanie świadomości zagrożeń terrorystycznych - aby dokonać zmiany zachowań społeczeństwa niezbędne jest oszacowanie na jakim etapie świadomości się ono znajduje, a także jakie są różnice między rozwiązaniem do którego dążymy a stanem obecnym. Podstawowymi celami szacowania świadomości zagrożeń terrorystycznych mogłoby być:

- 1 zdefiniowanie czym jest świadomość działań terrorystycznych;
- 2 gromadzenie ważnych danych o świadomości społecznej;
- 3 wskazanie mocnych i słabych stron świadomości społecznej;
- 4 zidentyfikowanie warunków i skłonności zwiększających i zmniejszających świadomość społeczeństwa.

Poprawa świadomości działań terrorystycznych w ogóle społeczeństwa - gdy poznamy poziom świadomości działań terrorystycznych ogółu społeczeństwa i wiemy w jakich obszarach należałoby zwiększyć jego świadomość, możemy podjąć działania mające na celu poprawę tej świadomości. Zastosować tu można trzy specjalności psychologiczne: psychologię kształcenia, metody perswazji i programy oceny. Szerokie doświadczenia psychologii w zakresie badań nad technikami nauczania oraz optymalizacji kształcenia mogą być wykorzystane przy określaniu metod poprawy świadomości społeczeństwa [Kęsoń, 2008].

Kolejnym aspektem, w którym psychologia może pomóc w walce z terroryzmem jest **poprawa wykonywania obowiązków w zakresie wykrywania zagrożenia przez personel przeciwdziałający terroryzmowi**. Najistotniejsza jest tu pomoc personelowi działającemu na pierwszej linii przeciwdziałania temu zjawisku. Mowa tu o osobach bezpośrednio odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, na przykład personel prześwietlający bagaże, agenci wywiadu oraz obsługujący specjalne bramki do wykrywania metalu. Psychologia może pomóc w poszukiwaniu nowych narzędzi wykrywania, ułatwić pracę zespołową personelu, wspomóc pracę administracji w kwestii selekcjonowania personelu jak również usprawnić działania personelu obsługującego urządzenia wykrywające.

Wzmocnienie możliwości wykrywania – personel kontrolujący bagaż oraz obsługujący bramki wykrywające metale, ma za zadanie wykrycie niebezpiecznych materiałów, które mogłyby zostać wykorzystane w celu przeprowadzenia ataku terrorystycznego. Agenci wywiadu mają natomiast na celu wykrycie działań, zachowań i aktywności, które mogłyby wskazywać na przygotowania do działalności terrorystycznej. Praca tych grup personelu bazuje na dwóch zasadniczych umiejętnościach (dziedzinach) psychologii – zwracaniu uwagi na coś i podejmowaniu odpowiednich decyzji. Tak więc psychologia daje temu personelowi bardzo ważne narzędzia do pracy. Może być przydatna w następujących obszarach: uwaga skupiona, ukierunkowana na coś, selektywna i podzielna, czujność, stres i zmęczenie. Aktualne badania ergonomii i czynników ludzkich poruszają się w obszarach bardzo specyficznych dziedzin poznania i ludzkich zachowań. Są to badania bardzo istotne dla przeciwdziałania terroryzmowi. Przykładowo można tu przytoczyć badanie pracy mózgu podczas prześwietlania bagażu oraz sprawdzanie jak obniżają się możliwości mózgu wraz ze wzrostem zmęczenia. Świadomość sytuacyjna to kolejny obszar zainteresowania psychologii. Wiąże się ona ze zdolnością postrzegania przedmiotów zależnie od czasu i przestrzeni i zdolności

przewidzenia zmiany ich statusu w najbliższej przyszłości. Badanie czynnika ludzkiego może być ukierunkowane na podejmowanie decyzji w warunkach stresujących. Wszystkie wyżej opisane doświadczenia psychologii mogą być wykorzystane w działaniach personelu, który przeciwdziała terroryzmowi, mogą również pomóc poprawiać efektywność jego pracy.

Wyposażenie personelu odpowiedzialnego za zwalczanie terroryzmu w zaawansowane psychologiczne zautomatyzowane narzędzia. Uogólniając – osoby, które zajmują się przeciwdziałaniu terroryzmowi analizują sygnały mogące świadczyć o ewentualności wystąpienia działania terrorystycznego. Sygnały, które oni analizują często nie świadczą wprost o zagrożeniu, przykładowo, duże ilości nawozów sztucznych mogą być przedmiotem zakupów zarówno rolnika, który wykorzysta je na swoim polu, jak i terrorysty, który wytworzy z nich materiały wybuchowe. Widać więc, że sygnał – „zakup nawozów” nie wskazuje bezpośrednio na zagrożenie, nazywamy go „nieostrym sygnałem”. Tego typu sygnały najczęściej nie mają nic wspólnego z terroryzmem, jednak nie zawsze. Naukowcy badający czynnik ludzki oraz ergonomię zajmują się uzupełnianiem klasycznego podejścia do wykrywania sygnałów. Właśnie dzięki nauce jaką jest psychologia byłby możliwy rozwój systemów analizujących dane takie jak rodzaj zakupów, sposób aktywności w Internecie, podróżowanie. Analiza tychże danych umożliwiłaby ostrzeganie odpowiednich służb o wykryciu sygnałów mogących zwiastować działalność terrorystów [Kęsoń, 2008].

Wzmocnienie funkcji zespołu w pracy personelu przeciwdziałającego terroryzmowi Zespoły personelu zajmującego się przeciwdziałaniem terroryzmowi pracują często w różnych miejscach i obiektach nad różnymi kwestiami. Można powiedzieć, że są to zespoły wirtualne. Ich praca bywa wspomagana przez wytwory sztucznej inteligencji. Psychologia badająca czynnik ludzki i ergonomię poprzez szacowanie i polepszanie funkcji zespołu oraz badanie zespołów wirtualnych może pomóc w poprawie jakości pracy tych zespołów. Wspomnieć należy również o tym, że dzisiejsze zespoły, które zajmują się zapobieganiem działalności terrorystów stają się wielokulturowe i wielonarodowe, co oddziałuje na ich pracę. Odpowiednie techniki psychologiczne mogą ukierunkować w dobrą stronę pracę takich zespołów oraz poprawić ich funkcjonowanie.

Użycie wysoce zaawansowanych metod psychologicznych w celu preselekcjonowania i treningu personelu przeciwdziałającego terroryzmowi. Wydaje się oczywiste, że będzie wzrastało zapotrzebowanie na różnorakie zespoły przeciwdziałające terroryzmowi. Ich członkowie narażeni są na bardzo stresującą pracę a ich decyzje mogą decydować o życiu lub śmierci tysięcy ludzi. Z tego powodu zastosowanie psychologii do selekcji, treningu i rozwoju personelu wydaje się uzasadnione. W procesie selekcji szczególnie przydatne mogłyby okazać się osiągnięcia psychologii osobowości oraz badania nad relacjami i współdziałaniem członków zespołów o różnych charakterach. Psychologia już w tej chwili dysponuje instrukcjami dotyczącymi zmian efektywności treningu dla sił zbrojnych. Opracowania te mogłyby być zaadaptowane dla potrzeb walki z terroryzmem. W celu dobrego wyszkolenia personelu należałoby przeprowadzić zajęcia praktyczne, w których zastosowano by symulację komputerową, ćwiczenia zmiany ról oraz rzeczywistość wirtualną. Najistotniejsze byłoby tu zwrócenie uwagi na tak zwaną pierwszą odpowiedź na działalność terrorystyczną. Również bardzo użyteczny mógłby być aspekt treningu i rozwoju obejmujący wzmocnienie poznawania. Termin ten obejmuje wzmocnienie pewnych cech, takich jak inteligencja, intuicja, kreatywność oraz mądrość, co może być wykorzystane nie tylko do wykrywania, ale nawet do przewidywania działań terrorystycznych [Kęsoń, 2008].

Blokowanie funkcjonowania terroryzmu. Teoria i metody badań stosowane w psychologii mogą być zastosowane do blokowania funkcjonowania terroryzmu na co najmniej dwa sposoby. Metody te bazują na obserwowaniu terrorystów oraz blokowaniu ich działalności.

Zastosowanie metod opartych na obserwacji terrorystów – ponieważ każda akcja terrorystyczna oparta jest na dość specyficznej taktyce i metodzie można się o tych metod i taktyk nauczyć po to, aby terroryzm zwalczać. W przypadku cyberterroryzmu sposób ten okazał się

skuteczny, ponieważ badania prowadzone nad działalnością hakerów umożliwiły skuteczne rozpoznanie ich taktyk i metod, co przyczyniło się do lepszych skutków w walce z cyberterroryzmem. Wniosek z tego taki, że badanie strategii działania przestępców może naprowadzić nas na metody obrony. Realizacja tego projektu mogłaby odbyć się w ten sposób, że poprzez pracę z terrorystami przebywającymi obecnie w więzieniach poznawano by ich techniki działania, co pozwoliłoby na wypracowanie metod ochrony.

Zastosowanie metod blokowania operatorów (ekspertów) – psycholodzy zauważyli, że w niektórych przypadkach działania terrorystów są jak gdyby odbitymi w krzywym zwierciadle działaniami personelu zajmującego się bezpieczeństwem. Te podobieństwa między nimi przedstawiono poniżej:

1. Służby zwalczające terroryzm pracują w zespołach, natomiast terroryści w komórkach.
2. Zarówno terroryści jak i personel bezpieczeństwa zajmują się gromadzeniem danych wywiadowczych.
3. Służby zwalczające terroryzm angażowane są w procesie planowania i podejmowania decyzji, natomiast terroryści planują swoje działania i podejmują decyzje o ich wykonywaniu.

Z powyższego wynika, że i terroryści i personel bezpieczeństwa muszą podjąć takie same wyzwania. Można więc wywnioskować, że takie samo podejście psychologiczne może odegrać rolę nie tylko w zwiększaniu efektywności pracy, ale również w blokowaniu działalności terrorystycznej. Istotą tej metody jest zastosowanie identycznych działań, jednak dla osiągnięcia efektu odwrotnego [Kęsoń, 2008].

Kolejnym obszarem w jakim psychologia może pomóc w przeciwdziałaniu terroryzmowi jest **zarządzanie konsekwencjami**. Niestety, z dużym prawdopodobieństwem możemy przyznać, że w niedalekiej przyszłości, mimo wysiłków wszelkich służb, może zdarzyć się skuteczny atak terrorystyczny. Na czym polega zarządzanie skutkami takiego ataku? Przede wszystkim na ograniczeniu jego skutków oraz na pomocy władzom lokalnym podczas stabilizowania sytuacji powstałej w jego wyniku. W obszarze zarządzania konsekwencjami mogą być zastosowane następujące metody psychologii:

- wzmocnienie możliwości pierwszej reakcji (*odpowiedzi*) na skutki ataku terrorystycznego;
- ulepszenie procedur ewakuacyjnych i opuszczenia zaatakowanego miejsca przez poszkodowanych;
- promowanie elastyczności reagowania społeczeństwa;
- zwiększenie skuteczności pomocy medycznej dla ofiar i poszkodowanych.

Przyjrzyjmy się dokładnie wymienionym powyżej sposobom w jaki psychologia może pomóc w zakresie zarządzania konsekwencjami ataków terrorystycznych.

Wzmocnienie możliwości pierwszej reakcji (odpowiedzi) na skutki ataku terrorystycznego – służby odpowiedzialne za pierwszą odpowiedź na atak to policja, straż pożarna oraz ratownictwo medyczne. Skuteczność ich odpowiedzi na działania terrorystów uzależniona jest od ich świadomości i właściwego zrozumienia aspektów ich działania, czyli krótko mówiąc tego, że w ich rękach bardzo często spoczywa życie lub śmierć wielu ludzi. Dlatego polepszanie świadomości sytuacyjnej, o której mowa była już wcześniej oraz polepszanie zdolności poznania sytuacyjnego ludzi, którzy są odpowiedzialni za pierwszą odpowiedź na atak to te metody psychologiczne, które należałoby tutaj wykorzystać. Ponieważ służby działające w pierwszej odpowiedzi zwykle pracują zespołowo, we wspomaganie ich pracy można wykorzystać badania nad procesami decyzyjnymi. Ich skuteczność jest uzależniona od narzędzi jakimi się posługują. I tutaj pomoc mogą psychologowie zajmujący się ergonomią i badaniem czynnika ludzkiego [Kęsoń, 2008].

Ulepszenie procedur ewakuacyjnych i opuszczenia zaatakowanego miejsca przez poszkodowanych – szczególnie istotne jest tu właściwe oznaczenie wyjść ewakuacyjnych i odpowiednie alarmowanie społeczeństwa. Należy zwrócić uwagę na projektowanie procedur

ewakuacji i ucieczki z miejsca, w którym nastąpił atak terrorystyczny. Z powyższym powiązany jest również problem jak najszybszego powiadomienia służb, których zadaniem jest zadziałanie w pierwszej kolejności.

Promowanie elastyczności reagowania społeczeństwa – psychologia może odegrać rolę w budowaniu społeczeństwa, które byłoby mniej podatne na aspekty psychologiczne ataku terrorystycznego. Aby to zrealizować należy sięgnąć po wiedzę z zakresu elastyczności reagowania społeczeństwa oraz tak zwanej pozytywnej psychologii. Umiejętność elastyczności jest nierównomiernie rozłożona w społeczeństwie. Znaczne osiągnięcia psychologii w zakresie badania odporności na depresję, ludzkiej wytrzymałości, siły wewnętrznej można wykorzystać w programach radzenia sobie ze stresem. Tego typu programy należałoby wdrożyć w jak największej części społeczeństwa, co sprawiłoby, że zmniejszy się jego podatność na psychologiczne efekty zamachów terrorystycznych.

Zwiększenie skuteczności pomocy medycznej dla ofiar i poszkodowanych – aby skutecznie pomóc ofiarom ataków terrorystycznych należy zdać sobie sprawę, że przy ich leczeniu należy wykorzystać specjalne, psychologiczne metody postępowania, takie jak dla ofiar stresu pourazowego czy też osób znajdujących się w stanie kryzysu psychicznego. Można tu wykorzystać doświadczenia psychologii w zakresie leczenia ofiar katastrof oraz leczenia klinicznego.

Należy jeszcze zwrócić uwagę na fakt, iż współczesny świat walczy z terroryzmem poprzez branie odwetu. Z punktu widzenia psychologii nie jest to skuteczny sposób zwalczania organizacji terrorystycznych, gdyż dla nich nie liczy się kalkulacja kosztów. Aby skutecznie zwalczać organizacje terrorystyczne należy podjąć działania zmierzające do ich obezwładnienia i zniszczenia. Jednak znacznie lepszym sposobem jest przeciwdziałanie powstawaniu skrajnych postaw, najlepiej poprzez zmianę warunków i środowiska, z których one wyrastają. Jakże są to warunki? Poniżenie, frustracja, zniewolenie. Zauważmy, że zwykły odwet militarny nie naprawi tu sytuacji, a może nawet zadziałać wręcz przeciwnie.

Nie można pozwolić sobie na okazywanie wahania czy słabości przy zwalczaniu terroryzmu, gdyż tego typu gesty prawdopodobnie zostaną przez terrorystów odebrane jako ich sukces. Nie można powiedzieć, że metody psychologiczne nie rokują sukcesu w walce z terroryzmem. Wręcz przeciwnie – gdy mówimy o kompleksowym zabezpieczeniu przed tym zjawiskiem wydają się być czymś absolutnie niezbędnym. Najistotniejszy jest fakt, iż powinniśmy wykorzystywać dosłownie każdą metodę, która choć w minimalny sposób może przyczynić się do walki z terroryzmem. Najlepszą ochronę przed tym zjawiskiem zapewni społeczeństwu połączenie doświadczeń z różnych dziedzin nauki [Kęsoń, 2008].

Podsumowanie

Podsumowując należy przyjąć, iż działania terrorystyczne są formą administrowania strachem (Grzonka, 2009). Przytoczono definicję terroryzmu według B. Bolechówa. „Terroryzm to wywołująca lęk metoda powtarzalnych aktów przemocy, motywowana politycznie, stosowana przeciwko celom niewalczącym, gdzie, w odróżnieniu od innych form przemocy politycznej, bezpośredni cel ataku nie jest celem głównym. Cele bezpośrednio wybierane są losowo (oportunistycznie) lub selektywnie (cele reprezentatywne bądź symboliczne) i służą jako generatory komunikatów. Terroryzm jest zatem formą manipulacji psychologicznej i formą opartej na przemocy komunikacji pomiędzy terrorystami a ich audytoriami, za pośrednictwem ofiar. Audytorium mają przy tym stać się obiektem terroru (gdy chodzi o zastraszenie), żądań (gdy chodzi o wymuszenie) lub uwagi (gdy chodzi o propagandę) [Bolechów, 2010].

Wnioskiem jaki można wyciągnąć z niniejszej pracy jest fakt, że psychologia jest nauką, która może w znaczący sposób pomóc w zabezpieczeniu świata przed atakami terrorystycznymi. Nauka ta dysponuje metodami, które odpowiednio zastosowane zmniejszają prawdopodobieństwo napadu

terrorystów. Jest to istotne, gdyż jak wykazano, terroryzm ma przede wszystkim podłoże psychologiczne, co oznacza, że po pierwsze jego źródeł można dopatrywać się w uwarunkowaniach psychicznych, a po drugie głównym celem ataków terrorystów jest efekt psychologiczny.

Z całą pewnością warto zapoznawać się z różnorodnymi opiniami na temat zjawiska jakim jest terroryzm. Pomimo, iż niektórzy autorzy uważają, że terroryzm nie jest rzeczywistym zagrożeniem powinniśmy pozostać czujni i na wszystkie możliwe sposoby zabezpieczać się przed ewentualnymi atakami.

Terroryzm niewątpliwie jest ogromnym problemem naszych czasów. Stanowi zagrożenie dla całego społeczeństwa, głównie dlatego, że rozsiewa strach, niepewność, poczucie zagrożenia. Nie tylko zabija swoje bezpośrednie ofiary, ale także niszczy psychologicznie znaczną część społeczeństwa. Na szczęście administracje rządowe zagrożonych tym zjawiskiem krajów podejmują działania zmierzające do zapobiegania terrorowi i do minimalizowania jego skutków. Działania te mają przywrócić nam poczucie bezpieczeństwa w świecie, w którym żyjemy. A poczucie to jest niezbędne do normalnego, zdrowego funkcjonowania w społeczeństwie.

Bibliografia

1. Baer R., *Oblicze zła*, Wydawnictwo Magnum, Warszawa 2002.
2. Baudrillard J., *Duch terroryzmu*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2005.
3. Berntsen G., *Kryptonim Jawbreaker*, Wydawnictwo Sonia Draga, Katowice 2006.
4. B. Bolechów, *Terroryzm w świecie podwubiegunowym*, Toruń 2003.
5. Bolechów B., *Terroryzm. Aktorzy, statyści, widownie*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2010.
6. Cesarz Z., Stadtmüller E. *Problemy polityczne współczesnego świata*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998.
7. Encyklopedia Powszechna PWN, Warszawa 1973.
8. Frydrych R., *Kierunki rozwoju systemu obrony przed bronią masowego rażenia w latach 2009–2018*, artykuł ze strony <http://www.schwrp-wroc.com>
9. Gearty C., *Terroryzm – prognozy XXI wieku*, Wydawnictwo Prószyński i S-ka, Warszawa 2008.
10. Grzonka, D., Administrowanie „strachem” – akty terroru w perspektywie globalizacji lęku. Zeszyt Naukowy Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego Apeiron w Krakowie, 2009, nr 4, s. 73-80.
11. Jackson G., *Dlaczego Zabijają*, Forum 7/2000.
12. Jerzak T., *Terroryzm i jego źródła 2005r*, artykuł ze strony <http://www.psz.pl>
13. Kęsoń T., *Rola psychologii w przeciwdziałaniu terroryzmowi*, Warszawa 2008.
14. *Konflikty współczesnego świata*, red. Borkowski R., Uczelniane Wydawnictwa Naukowo-Dydaktyczne, Kraków 2001.
15. *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, red. Dębski S. i Górka-Winter B., Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2003.
16. Munkler H., *Wojny naszych czasów*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2004.
17. Otłowski T., *Psychologiczne aspekty terroryzmu*, artykuł ze strony <http://www.psz.pl>
18. Pikunas W. Opracowanie pt. *Terroryzm - Psychospołeczne skutki i konsekwencje zjawiska - przegląd dostępnej literatury i doniesień*, 2006.
19. Sterling C., *Sieć terroru*, Wydawnictwo Głos, Warszawa 1990
20. Ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 r. „O ochronie osób i mienia”(Dz.U. z dnia 26 września 1997 r.)
21. www.akohard.kk.e-wro.pl/Ksiazka_html/terroryzm.html
22. <http://lex.pl/czasopisma/g/jaksie1.html>
23. <http://ekologia.d9k.info>

24. www.polska-azja.pl
25. www.securitystandard.pl
26. www.teksty.gildia.pl
27. www.terroryzm.com
28. www.unic.un.org.pl
29. www.unic.un.org.pl/terroryzm

Jacek Czulak - członek Koła Naukowego Administracji Autonomicznym Systemem Bezpieczeństwa Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego Apeiron w Krakowie.